

Занфирова Т. А. **Философская проблематика правообразования и правотворчества в трудовом праве**

В статье раскрывается содержание и направленность правообразования и правотворчества в сфере трудовых отношений. Показывается отличие между правообразованием и правотворчеством. Содержание понятия “правообразования” анализируется из позиций типов правопонятия в рамках разных правовых парадигм. Показывается методологическая эффективность синергитического подхода к анализу процесса правообразования. В условиях кризиса трудового права и противостояния процессу глобализации на первый план выходят общегуманитарные, ценностные аспекты правообразования и правотворчества.

Ключевые слова: трудовые отношения, трудовое право, правообразование, правотворчество, синергитический подход, гуманизация.

Zanfirova T.A. **The Philosophical Problems Of Lawmaking And Lawformation In Labor Legislation**

The article reveals the essence and orientation of lawmaking and law formation process in the sphere of labor relations. The difference between lawmaking and law formation is shown. The essence “law formation” is analyzed in the sence of the types of law comprehension in the frames of different law paradigms. The methodological effectiveness of synergistic approach to the analysis of law forming process is shown. The general humanitarian, valuable aspects of law formation and lawmaking are brought ahead in the period of labor legislation crisis and the forefront of globalization.

Keywords: labor relations, labor law, lawmaking, law formation, synergistic approach, humanization.

Зварич Р. В.

Державотворчі аспекти національної ідеї

УДК 342.1

Проблеми формулювання та визначення змісту національної ідеї мають особливе значення в контексті державотворчих процесів. Про актуальність даної тематики свідчить той факт, що сучасні проблеми національної ідеї, її значення та ролі в українському державотворенні, розбудові громадянського суспільства в умовах європейської інтеграції є одним з пріоритетних напрямів досліджень установ секції суспільних і гуманітарних наук НАН України.

Філософські, історичні, політологічні та соціально-психологічні аспекти національної ідеї знаходять своє відображення у працях: Л. Бабія, Ф. Канака, І. Кресіної, Л. Лук'яненка, В. Мосейчука, В. Пасічника, М. Поповича, А. Свідзинського, Л. Токаря, П. Ференца, О. Пашкової, О. Тимошенко, А. Наконечного, М. Мацькевича та інших. З правової точки зору національну ідею досліджували: В. Медвечук (докторська дисертація), А. Супруненко та Л. Шестопалова – періодичні видання та інші.

Як бачимо, національна ідея є предметом дослідження різних суспільних наук. Однак аналіз останніх досліджень та публікацій дає підстави стверджувати, що у теорії держави і права їй приділяється мало уваги, хоча необхідність її загальнотеоретичного аналізу очевидна.

Тому метою статті є дослідження національної ідеї та її ролі в процесі державотворення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: простежити еволюцію історичних умов зародження та становлення національної ідеї

як рушійної сили державотворчих процесів; узагальнити наукові погляди щодо змісту сучасної концепції української національної ідеї; дослідити особливості взаємозв'язку національної ідеї та стабільності суспільства в процесі національного державотворення; виявити особливості сутності української національної ідеї в умовах глобалізації та європейської інтеграції.

У контексті світових історичних процесів національна ідея зародилась і почала формуватися у XV—XVI століттях. На той час вона вже набула широкого, поліетнічного змісту та загальнонародського характеру, чим суттєво відрізнялась від етнічної ідеї. Як свідчать важкі уроки сучасної історії на "чистій" етнічній ідеї важко будувати внутрішню та зовнішню політику держави, яка, як правило, закінчувалась трагічно. Очевидно, завдяки своїй поліетнічності національна ідея вижила та стала могутньою, отримавши перевагу над релігійною, класовою, космополітичною, інтернаціональною та іншими ідеями [12, с. 61].

Активне формування національної ідеї розпочалось в середині XIX століття. Поштовхом до цього стали національні рухи в Європі. Як стверджує І. Бочковський, новочасна національна ідея народилась під знаком демократії, оскільки демократія, за автором, історично є найдоцільнішою методикою до розв'язання національних питань і вирішення дилеми: нація-держава [2, с. 287].

Національна ідея була і залишається найважливішим фактором створення національних держав. У XIX столітті теорія національності відіграла значну роль у формуванні національної держави, вона була покладена в основу демократичної теорії суверенності народів [11, с. 29].

Аналізуючи співвідношення національної ідеї та національної держави сучасні науковці дійшли висновків, що в тих історичних періодах, де вони знаходили компроміс та поєднувались з ліберально-демократичною ідеєю та концепцією правової держави, наслідки державотворення були вдалимими (Північна Америка, Скандинавські країни та інші). Проте у випадках, коли вони перепліталися з консервативною ідеєю та концепціями авторитарно-тоталітарних режимів, наслідки були катастрофічними як для окремих країн (Італія, Німеччина періоду 30-40-х років), так і для всього світу [17, с. 5]. Отже, рушійна сила національної ідеї в історичному процесі державотворення, як правило, пов'язана з принципами демократії та з метою утворення національної держави.

Національна ідея була духовним стрижнем в інтелектуальному поступі української нації. На ідеї національного визволення концентрувались основні силові потоки української думки: Г. Сковорода, І. Франко, В. Липинський, М. Костомаров, М. Грушевський, П. Донцов, П. Юркевич, оскільки, як досліджує П. Ференц, інші суспільні сфери для творчого прикладання духу українців були блоковані, а часто свідомо відкладались на другий план [22, с. 1193].

Вважаємо, що в процесі розвитку цивілізації існує очевидний взаємозв'язок національної ідеї та державності. Так, П. Кононенко, досліджуючи проблеми коріння й генези етнопонаціональних державотворчих аспектів, робить висновок про те, що етноідея й держава формують якісно новий тип ідеї - загальнонародної; одержавлений народ, на думку вченого, стає політичною єдністю і на цій основі формуються національна ідея, нація, національна держава [6, с. 247].

Для визначення змісту та сутності сучасної української національної ідеї проведемо аналіз її з точок зору сучасних наукових концепцій:

Л. Токар визначає національну ідею як те, що складає основу будови й розвитку нації і національної держави на весь відміряний природою час [21, с. 17].

За Л. Лук'яненком, національна ідея — це свідоме утвердження нації у всіх проявах її етнічної сутності [8, с. 54].

І. Кресіна вважає, що українська національна ідея – це ідея нації як спільноти поліетнічної, консолідованої інститутом громадянства, приналежністю до України як спільної Батьківщини; свідомої своєї політичної мети – побудови незалежної, економічно міцної та соціальної, демократичної, правової держави; об'єднаної спільністю історичної долі, мовою, культурними традиціями, взаємною толерантністю титульного українського етносу та чисельних етнічних груп [7, с. 360].

В. Пасічник пропонує національну ідею як складний конструкт взаємозв'язку і взаємообумовленості таких елементів: національної ідентичності, національного покликання, національного ідеалу, національних вартостей і пріоритетів, національних інтересів, а засобом їх реалізації повинні бути такі механізми: національна держава, національна стратегія, національна безпека. Завдяки державотворчій функції, на думку дослідника, національна ідея стає ідеологією державотворення, обґрунтовує суверенітет нації над певною територією, визначає взаємовідносини між владою і народом, легітимізуючи цю владу в суспільстві [13, с. 41, 43].

Однак при формуванні національної ідеї в контексті державного будівництва необхідно враховувати те, що національна ідея має об'єднувати демос, прогнозувати розвиток держави та суспільства і разом з тим бути доступною та лапідарною. Саме в цьому, як вважає Л.Шестопалова, полягає сутність національної ідеї та її спрямованість [23, с. 35, 36].

Отже, національна ідея повинна базуватися на ідеї консолідації нації як соціально-етнічного і політичного, а не суто етнічного утворення, виступати консолідуючою силою, що допомагає в усіх питаннях державного будівництва. Тому, як слушно зазначає С. Телешун, розробка і втілення в життя національної ідеї є однією із складових частин розбудови української держави на сучасному етапі. Вона є тим засобом, що може допомогти Україні вийти із стану перманентної нестабільності та подолати негативні умови, властиві перехідному етапу державотворення. Поділяємо позицію дослідника про те, що українському суспільству необхідно терміново сформулювати концепцію національної ідеї в контексті багатонаціональної неподільної України. Така концепція повинна бути консолідуючою для всіх народів, що проживають на території України, та виходити з позиції унітарного державного устрою, який чітко визначений Конституцією України [19, с. 76, 77].

Національна ідея має бути фактором стабільності та консолідації суспільства. На думку Ю. Римаренка, національна ідея повинна стимулювати національний розвій, сприяти українському державотворенню. Вона не повинна нав'язуватися державній ідеї або ставати над нею. Примат національної ідеї і перетворення її на державну моноідеологію є серйозною перешкодою на шляху до формування нової якості української нації – на принципі державності, а не етнічності, тобто формування української політичної нації. Тому потрібні не ідеологізація національної сфери, а пізнання складних проблем, використання життєдайних потенцій національного для реформування українського суспільства [15, с. 25, 27].

Про державотворчу суть національної ідеї свідчить той факт, що нація реалізує власне прагнення до свободи, як правило, шляхом створення незалежної національної держави. Тому державотворення є виявом волі нації до життя. Незалежна держава – надійний гарант життя нації, а національна ідея це основа консолідації соціальних груп, партій, етносів, релігійних конфесій. Вона інтегрує і гармонізує життєдіяльність населення певного ландшафтно-кліматичного простору і дає спільну орієнтацію на майбутнє. Національна ідея виражає об'єктивну необхідність консолідації народу України. Якщо ми станемо сконсолідованим народом, то збережемо державність, соборність і демократію. Демократія стає можливою там і тоді, коли прагнення свободи стає всенародним [20, с. 84].

Завдяки національній ідеї осмислюється сутність національної спільноти не стільки за спільним походженням, а в більшій мірі за включеністю до структури національної державності. За таких обставин і відбувається "щеплення" ідей нації та вітчизни — держави, тобто об'єктивна реалізація державності як політико-правового втілення національної свідомості [4, с. 3].

Підтримуючи національну ідею, суспільство насамперед утверджує своє бажання конституюватись як нація, що розв'язує свої проблеми в рамках власної державності, в національній перспективі, взаємодіє зі світовою спільнотою з урахуванням своїх національних інтересів. Однією з колізій, які можуть виникати у процесі реалізації національної ідеї в розбудові національної правової держави, на думку М. Поповича, є колізія між правами і свободами людини та правом нації. Тому українська національна ідея має передбачати проект розв'язання цієї колізії. Вона повинна органічно ввібрати в себе ідею співжиття всіх етнічних груп держави в консолідованій полікультурній спільноті. Як правило, поняття національної ідеї відображає суперечність між етнічним та політичним поняттям "нація". Реалізація української національної ідеї, ґрунтована на принципі міжнаціональної злагоди, потребує великої і копіткої праці, зокрема щодо погодженого і правдивого висвітлення національної історії кожного народу, що проживає на цій землі [14, с. 17, 18].

Для побудови в сучасній Україні національної держави є необхідні передумови. Однак Ф. Канак прогнозує, що ця держава за всіх умов не буде тотожною тим національним державам, які виникли в Європі у XVIII – XIX сторіччях. Щоб уподібнитися сучасній Франції чи Німеччині (тобто стати і національною, і справді демократичною державою, однаково безпечною для всіх етносів), українському етносу, оскільки він має взяти на себе основний тягар державотворення, ще належить пройти чималий шлях розвитку культурного зростання. Також національну ідею не слід ототожнювати або жорстко сполучати з націоналізмом чи моноетнічною державою. Вона властива й поліетнічними спільнотам (наприклад, громадянам США, яким не бракує любові до батьківщини); національним державам (наприклад, Франції) здебільшого не має нічого спільного з етноцидом і етнічними чистками. За певних обставин, націоналізм іноді може набирати форму фашизму, але частіше не переступає меж боротьби за незалежність і утвердження здобутої незалежності у державотворчості, після чого втрачає свою войовничість [5, с. 46, 47].

Українська національна ідея має давні історичні джерела та державницьке визначення. Основні її аспекти знайшли відображення у Конституції Пилипа Орлика 1710 року та конституційних проектах демократичного спрямування, які склалися в Україні. За радянських часів будь-яка можливість існування національної ідеї сприймалася як прояв ворожої націоналістичної ідеології. Сучасна ж українська національна ідея, в розумінні В. Медведчука, поєднує у своєму змісті прогресивні історичні духовні надбання етнічного українства з визнаними демократичною світовою спільнотою гуманістичними стандартами життя людини, розвитку держави та суспільства [9, с. 30].

Засобом реалізації національної ідеї є національно-державницька ідеологія. До основних напрямів її реалізації П. Демчук відносить: формулювання і реалізація системи організаційних заходів з формування національно-державницької і правової свідомості громадян; визначення цілісної концепції реалізації української національної ідеї, державотворчого процесу в цілому; проведення науково-теоретичних досліджень і обґрунтування принципів і механізмів взаємодії громадського і державного, національного і соціально-класового, національного й інтернаціонального в сучасному державотворчому процесі; розвиток і утвердження в свідомості людей моральних

цінностей і моральних оцінок їх діяльності; формування міжнародного іміджу України [3, с. 73].

Що стосується міжнародного іміджу України, то цілком слушною є думка Л. Бабія про те, що національна ідея має бути стратегічним орієнтиром, метою, без якої немислимою є українська держава. Національна ідея – це моделювання майбуття української нації. У цьому плані вона є творцем, захисником, будівничим державності нації, вищим рівнем її самоусвідомлення, ознакою інтелектуальної зрілості в сучасних умовах глобалізації [1, с. 13].

З врахуванням сучасних проблем глобалізації та Європейської інтеграції українське суспільство повинно виходити з тієї позиції, що національна ідея має бути високою, чистою, показувати кращі риси українського народу і не давати опуститись йому до меншовартості (адже з нинішнім станом економіки ми були б "бідним родичем" і в НАТО, і в ЄС, і в ЄЕП). Тому, як справедливо стверджує В. Мосейчук, ні членство України в Євросоюзі, ні членство в НАТО, ні балансування між Азією і Європою не можуть гарантувати підтримання суверенного статусу України як самодостатньої європейської держави без її перетворення на впливову державу Європи. У сьогоднішньому цинічному світі рівноправний діалог ведуть лише з сильними країнами, з тими, які мають, як мінімум, статус лідера регіону. Сьогодні українські політики все частіше доходять до висновку, що Україна не повинна бути ні прозахідною, ні проросійською, а має бути сама собою – "проукраїнською". Саме така національна ідея дає оптимальний та почесний шлях для вступу України в ЄС на рівних, а не як "бідний родич". Національна ідея у редакції В. Мосейчука – "Україна – найкраща країна Європи" [10, с. 25, 37, 38].

У нашому розумінні українська національна ідея в такому ракурсі, – це економічно та політично незалежна Європейська національна держава, з демократичними цінностями та високим рівнем добробуту населення.

Ми дотримуємось думки та поділяємо позицію А. Супруненко, що Україні краще самотужки, спираючись на внутрішні ресурси і резерви, досягти рівня розвитку європейських країн, а потім вже вступати до ЄС у ранзі рівноправного партнера, якщо на той момент це буде доцільно для України. Адже далеко не всі країни "старої" Європи стають членами ЄС, про що свідчить приклад Норвегії та Швейцарії. Але це не заважає названим країнам мати високий рівень економічного розвитку і бути достатньою мірою інтегрованими в "європейське життя". Необхідно зауважити, що ставлення громадян України до процесу євроінтеграції є далеко неоднозначним. Тверезомислячі люди вважають, що Україні треба опиратися, перш за все, на власні ресурси. Точки зору вітчизняних дослідників щодо ідеї, яка могла б набути статусу національної з опорою на власні сили, представлені двома напрямками. Основним атрибутом ідеї, що претендує на статус національної, за їхніми висновками, мають бути: 1) акумуляції в ній найбільш значущих для суспільства проблем; 2) її зрозумілість усім [18, с. 21].

Тому, у сьогоднішній ситуації в Україні постає актуальною нова консолідація всіх здорових сил суспільства. Народ мусить в ім'я власного блага спрямувати свої зусилля на реалізацію всіх цінностей, що їх містить у собі національна ідея, подобаються вони комусь чи ні. Прикладом мають стати успішні зразки державотворення в демократичних країнах Європи [16, с. 28].

Отже, в процесі історичного розвитку національна ідея пройшла тривалий та складний шлях. Проте можна зробити висновок: як в минулому так і в сучасний період для ефективного державного будівництва потрібна чітка ідеологія та мета – національна ідея.

З метою забезпечення стабільності та демократичного розвитку в Україні громадянського суспільства, українську національну ідею слід формувати на принципі

державності з врахуванням поліетнічного складу населення. У такому контексті національну ідею як складову національної ідеології доцільно було б закріпити на державному рівні у національному законодавстві як одну з основних складових національної держави.

Ефективне визначення сутності та змісту сучасної національної ідеї може стати локомотивом внутрішнього розвитку та утвердження України на міжнародному рівні як суверенної, демократичної національної держави.

Тому, вважаємо, що національною мрією, метою чи ідеєю в Україні має бути сильна, на демократичних засадах, національна Європейська держава, з високим рівнем добробуту населення та позитивним іміджем на міжнародному рівні.

У перспективі подальші наукові розвідки окресленої проблематики вимагають подальшого дослідження національної ідеї в контексті теорії держави і права, в якості однієї з визначальних ознак національної держави.

1. Бабій Л. Українська національна ідея в контексті сучасних глобалізаційних процесів / Л. Бабій // Збірка матеріалів громадських слухань 22 березня 2008 року в м. Івано-Франківську "Складові української національної ідеї" – Івано-Франківськ: "ПП Курилюк", 2008. – С. 10 – 14. (64 с.)
2. Бочковський О. І. Вступ до націології / Бочковський О. І. – Мюнхен, 1991-1992. – 338 с.
3. Демчук П. Творчий дух національної ідеї: Проблеми сучасного державотворення / П. Демчук // Віче. – 2002. – № 9 (126). – С. 68 – 73.
4. Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавницького досвіду: [Римаренко Ю. І., Вівчарик М. М., Картунов О. В, Кресіна І. О., Римаренко С. Ю., та ін.]; за заг. ред. Римаренка Ю. І. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 516.
5. Канак Ф. Національна ідея у її втіленнях / Ф. Канак // Розбудова держави. – 1998. – № 7-8. – С. 40 – 47.
6. Кононенко П. П. Національна ідея, нація, націоналізм / Кононенко П. П. – К.: МАУП; Міленіум, 2006. – 358 с.
7. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз): [Монографія] / І. О. Кресіна – К.: Вища шк., 1998. – 392с.
8. Лук'яненко Левко. Національна ідея і національна воля / Лук'яненко Левко. – К.: МАУП, 2003. – 296 с.
9. Медведчук В. В. Сучасна українська національна ідея і актуальні питання державотворення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.01 "Теорія держави і права", 12.00.02 "Конституційне право" / В. В. Медведчук. – Київ, 1997. – 32 с.
10. Мосейчук В. В. Українська національна ідея; перше видання. / В. В. Мосейчук. – Тернопіль – Львів: вид. Мосейчука В. В., 2007. – 80 с.
11. Національна держава: національний і наднаціональний виміри / [за ред. Ю. Римаренка]. – Київ-Донецьк, 1998. – 255 с.
12. Національно-державне будівництво. Концептуальні підходи, сучасна наукова література / [за ред. Ю. І. Римаренка]. – К.: видавництво "Довіра", 1999 – 559 с.
13. Пасічник В. М. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин: [монографія] / Пасічник В. М. - Львів: СГІОЛОМ, 2007. – 182 с.
14. Попович М. В. Українська національна ідея: Доп. виголошена на засід. Президії НАН України / М. В. Попович // Вісник НАН України. – 2005. – № 8. – С. 14 – 20.
15. Римаренко Ю. І. Національний розвій України: проблеми і перспективи / Римаренко Ю. І. – Київ.: Юрінком, 1995. – 272 с.
16. Свідзинський А. Національна ідея як концепт культури / А. Свідзинський // Розбудова держави. – 2006. – № 1– С. 6 – 29.

17. Світова та вітчизняна етнодержавницька думка. (У персоналіях). Академічне видання. Ін-т держави і права НАН України —Донецький ін-т внутрішніх справ. Монографічне дослідження. Авторський колектив (Ю. Римаренко — керівник, А. Філонов — відповідальний секретар), — Київ —Донецьк. — "Донеччина". — 1997. — 320 с.
18. Супруненко А. П. Соціальна держава: до проблеми формування національної ідеї в Україні / А. П. Супруненко // Трибуна. — 2005. — № 9-10. — С. 19 — 22.
19. Телешун С. Проблема формулювання національної ідеї в контексті збереження унітарного державного устрою України / С. Телешун // Людина і політика. — 2000. — № 3. — С. 76 — 78.
20. Ткаченко В. Конверсія національної свідомості / В.Ткаченко // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права. В. М. Корещького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін.— К.: Довіра: Генеза, 1996. — 942.
21. Токар Л. Національна ідея в самопізнанні й самотворенні народу / Л. Токар // Урядовий кур'єр. — 2002. — № 207. — С. 16 — 17.
22. Ференц П. Національна ідея — духовний стрижень у розвитку нації / П. Ференц // Визвольний шлях. — 1997. — С. 1181 — 1193.
23. Шестопалова Л. М. Українська національна ідея в контексті теорії держави / Л. М. Шестопалова // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2006. — № 3 (53). — С. 34 — 41.

Зварич Р. В. Державотворчі аспекти національної ідеї

Проведений аналіз сутності, ролі та значення національної ідеї в контексті державного будівництва. Досліджено особливості сучасної української національної ідеї в якості одного з основних чинників розбудови громадянського суспільства та демократичної національної держави.

Ключові слова: національна ідея, державне будівництво, національна держава, громадянське суспільство.

Zvarych R. V. Государственные аспекты национальной идеи

Проведен анализ сущности, роли и значения национальной идеи в процессе государственного строительства. Исследованы особенности современной украинской национальной идеи в качестве одного из основных факторов развития гражданского общества и демократического национального государства.

Ключевые слова: национальная идея, государственное строительство, национальное государство, гражданское общество.

Zvarych R.V. Stateforming Aspects of the National Idea

The article analyses the essence and role of the national idea in the process of state building. It investigates some peculiarities of modern Ukrainian national idea as one of the main reasons for building civil society and democratic national state.

Keywords: national idea, state building, national state, civil society.